

Gulliverin uusi matka – Douglas Robinsonin Volter Kilpi -käännös

Volter Kilpi: *Gulliver's Voyage to Phantomimia*. Transcreated by Douglas Robinson. Bucharest: Zeta Books, 2020, 364 s.

”Tarkkuuden ihanne on kääntämisen ytimessä, enkä kyseenalaista sitä, en ainakaan yleisellä tasolla. Jos käännös ei ole tarkka, se on mukaelma tai jotain muuta; uskollisuus alkutekstille on osa käännöksen määritelmää”. Näin kirjoittaa hiljattain edesmennyt kääntäjä Tarja Roinila (2020, 39) postuumissa artikkelissaan, jossa hän käsittelee käännöstään meksikolaisen runoilijan Coral Brachon (2020, 52–53 & 54–55; 2000, 316–17) runosta ”Agua de bordes lubricos”. Samanlaisten kysymysten kanssa painiskelee kääntäjä Douglas Robinson (2020) *Avaimen* artikkelissaan, joka käsittelee Volter Kilven tuotannon kääntämisen ongelmia. Vastaaviin ongelmiin törmäsivät niin Elmer Diktonius (1995, 182–97) yrittäessään ruotsintaa *Alastalon salissa* sen julkaisuvuonna 1933 kuin David Barrett (1996) todetessaan sen englanninnoksen mahdottomuuden. Barrett (mt.; suom. Robinson 2020, 59) luettelee ongelmiksi erityisesti Kilven kielen omituisuuden, sananlaskutyylin, merenkulkuaihepiirin erityisyydet ja huumorin liittymisen kaikkiin näihin – niinpä hän joutui ”toteamaan, että *Alastaloa* ei pysty kääntämään muu kuin fanaattinen Volter Kilven harrastaja, joka olisi valmis koko elinikänsä sille omistamaan”. Kilven idiosynkraattiseen kielenkäyttöön kuuluvat yhtäläisesti niin kustavilainen murre, toisteisuus kuin joycemaiset sulautumat (*portmanteau*) ”kuten *Parsifalista* löytyvät kyynelvärjyinen ikävä, lähdeviileät neidot, pyhäsilmäinen neitsyt, armokatsantoinen ja tunneusvana” (Nummelin 2020, 7–8).

Volter Kilpi (1874–1939) ehti elinaikanaan julkaista kymmenen kirjaa. Näistä kirjoista on käännetty *Alastalon* ruotsinnoksen – jonka Thomas Warburton sai lopulta vuonna 1997 tehtyä – lisäksi vain esseeteos *Kansallista itsetutkistelua* (1917, käänt. Henning Söderhjelm), sekin ruotsiksi. Lisäksi osia tai otteita eri teoksista on käännetty ranskaksi, ruotsiksi, saksaksi ja viroksi. Postuumisti julkaistiin lisäksi hänen keskeneräiseksi jäänyt fantasiaromaaninsa *Gulliverin matka Fantomimian mantereelle* (1944; =VK). Julkaisussa on mukana sen toimittajan, Vilho Suomen (1944), esipuhe. Itse romaani alkaa ”kirjailijan” saatesanoilla, joissa ”Kilpi” kertoo, miten löysi englanninkielisen käsikirjoituksen, joka osoittautui Gulliverin kuvaukseksi aiemmin tuntemattomalta matkaltaan Fantomimian mantereelle. Tämän kirjoituksen Kilpi olisi sitten ”kääntänyt” suomeksi.

Nyt Kilven *Gulliverin matka* on ”käännetty” englanniksi nimellä *Gulliver’s Voyage to Phantomimia* (2020; =DR), kääntäjänä juuri Robinson. Teos on Roilan ilmaisua käyttäen nimenomaan ”mukaelma tai jotain muuta”. Robinson (2020, 70) nimeää tämän englanninkielisellä käsitteellä *transcreation*, jossa yhdistyvät niin kääntäminen kuin luova kirjoittaminen. Hän kuvaa työtään seuraavasti: ”[L]oin teoskokonaisuuden, jossa jokainen sana oli minun itse englanniksi kääntämä/kirjoittama, mutta jonka esitin sattumalta löytämäni ja sitten toimittamanani 1700-luvun englanninkielisenä käsikirjoituksena”. Kilven romaanin käännöksen lisäksi Robinson on täydentänyt käännöstä kirjoittamalla keskeneräisen teoksen loppuun, lisäten n. 25 % tekstiä Lemuel Gulliverin kotiinpaluuseen saakka. Robinsonin luomasta kokonaisuudesta lisää jäljempänä, mutta kuten voidaan huomata, niin sekä Kilpi että Robinson jäljittelevät Jonathan Swiftin (1667–1745) *Gulliverin retkien* (1726) tekstuaalista leikkittelyä fiktiivisillä parateksteillä. Swiftin teoksessa on ensin kustantajan, Gulliverin Sympton-serkun, saate lukijalle, jossa tämä kertoo lyhentäneensä kirjaa yli puolella, lähinnä merenkulkuasioita: ”On syytä pelätä, että herra Gulliver on siihen hiukan tyytymätön, mutta minä olin päättänyt tehdä kirjan lukevalle yleisölle niin helposti tajuttavaksi kuin suinkin mahdollista” (Swift 2010, xxiv). Gulliver vastaa kirjeessä serkulleen, jota hän moittii kirjansa vääristelystä sitä toimittaessaan: ”En [-] muista valtuuttaneeni Sinua suostumaan siihen, että jotakin jätettäisiin pois, vielä vähemmän siihen, että jotakin lisättäisiin” (Swift 2010, xxv).

Gulliverin matka Fantomimian mantereelle on Kilven romaaneista ainoa, jossa hän käsittelee omaa aikaansa – ei tosin suoraan vaan kuvitteellisesti, Gulliverin aikamatkana 1930-luvulle. Onkin mielenkiintoista, että juuri tämä teos on ensiksi kääntynyt englanniksi. Robinson on hakenut tekstiin Jonathan Swiftin 1700-luvun englannin tuntua niin sanaston, kieliopin kuin typografiikan kautta. Ratkaisu vaikuttaa toimivalta myös Kilven kielen kannalta. Esimerkkinä seuraava katkelma, jossa Gulliver hämmästelee lentomatkan jälkeen Lontoon katuvilinää:

Se ihmislaji, joka lentää rautakotelossa ilman niskoilla, ja joka huomaa haaksirikkoisen ihmiseksi ja pelastettavaksi vasta kun haaksirikkoisen juustonkahvale on huomioitu tieteellisen tarkastelun arvoiseksi ja siis pelastettavaksi, saattaa muussakin ihmisyydessään olla hieman lentojuurinen ja tajujensa irtolainen! (VK 257)

That Species of Man, who flies in an Iron Cage on the Neck of the Wind, & cannot see a Ship-Wreck Survivor, as a fellow Human in need of Rescue; – till he find the Survivor’s Slice of Cheese worthy of Scientifickall Studie, & therefore rescuable; – may, in the Remainder of his Humanitie, too, be some Deal-dispersive & Vagabond! (DR 241–42)

Kilven ”käännös” ei ole 1700-lukulaisittain toteutettu,¹ vaikka sen kieli omintakeisuudessaan antaakin arkaaisen tai ainakin ei-modernin vaikutelman, toisin kuin Robinsonin swiftiläistä tyyliä jäljittelevä ”alkuperäinen”. Tässä tapauksessa – niin Kilven kuin Robinsoninkin teoksissaan esittämien selitysten mukaan – ”käännös” ilmestyi ennen ”alkuperäistä”. Swiftin, Kilven ja Robinsonin käsittelyn jäljiltä Gulliverin matkoissa alkaa olla jo paljon kierroksia.

Robinsonin luomassa kokonaisuudessa kyse ei ole tavanomaisen teoksen tavanomaisesta käännöksestä. Siihen kuuluu (vähintään) kaksitoista eri osaa tai tasoa, jotka 1) Robinsonin käännöksen fiktiivisinä parateksteinä ovat kaikki osa käännöstä; 2) Volter Kilven esipuhe, jossa kuvataan hänen Turun yliopiston kirjastosta löytämästään, Gulliverin itsensä viidennestä matkastaan kirjoittamasta käsikirjoituksesta, jonka 3) Kilpi sitten ”suomensi” nimellä *Gulliverin matka Fantomimian mantereelle*; 4) ”toimittaja”-Robinsonin esipuhe, jossa hän kertoo, miten löysi käsikirjoituksen osan, joka oli jäänyt Kilveltä kääntämättä; 5) ”toimittaja”-Robinsonin täydennys Kilven keskeneräiseen työhön, sekä hänen lisäämänsä lukujen ingressit, jotka imitoivat Swiftin tyyliä; 6) vastine kuvitteelliselta Kilpi-tutkijalta ”Julius Nyrkiltä”, joka kiistää teoksen autenttisuuden.

7) Alaviitteessä ”kääntäjä”-Robinson puolestaan kritisoi ”Nyrkkiä” ja toteaa, ettei ole ”vieraannuttanut” vaan nimenomaan ”uudelleenkirjoittanut” Kilpeä – ”I’m not doing a foreignizing translation of Kilpi; I’m doing a radical *transcreation* of Kilpi” –; tosin 8) samassa viitteessä ”toimittaja”-Robinson pyytää unohtamaan kääntäjän kommentin ja toteaa, että hänhän itse asiassa *toimittaa* – ”I’m actually *editing*” – 1700-luvun käsikirjoitusta (DR 57, viite 4). 9) ”Nyrkin” vastineen lopuksi ”kirjailija”/”kääntäjä”-Robinson ”paljastaa”, että vastine on itse asiassa hänen itsensä kirjoittama, jotta lukijan huomio kiinnittyisi tiettyihin, tärkeisiin seikkoihin (DR 65, viite 11).

Mukana on vielä 10) kustantajan jälkisanat sekä 11) ”Vorticist”-ryhmän² manifestiin liittyviä muistiinpanoja, jotka vihjaavat, ettei Kilpi ollut ensimmäinen Gulliverin käsikirjoituksen löytäjä vaan että Vorticistit olivat jo ehtineet ottaa siitä ideoita omaan käyttöönsä – nimi viittaa myös legendaariseen Lofoottien eteläkärjessä sijaitsevaan Napapyörteeseen (Moskstraumen, eli Maelström, engl. *vortex*), samaan, joka heittää Gulliverin seurueen ajassa tulevaisuuteen. Mukana on myös lukuisia, usein laajojakin 12) ”toimittajan” alaviitteitä (ks. esim. DR 197–99). Melkoisesta kirjallisesta Napapyörteestä on siis kyse.

Robinsonin työ Kilven parissa osallistuu moneen keskusteluun. Ensinnäkin se pohtii Kilven teosta sinänsä (DR 26–28). Toiseksi se käsittelee kääntämisen käytäntöä ja teoriaa (mm. DR 57, viite 4 ja 64–65, viite 10). Kolmanneksi se käy kirjallisuustieteellistä keskustelua sekä intentioharhasta³ että tekijyydestä. Tekijyyteen liittyvä kommentti on nimenomaan Robinsonin täydennysosassa, joten se on kaksin verroin parodinen: ”Tämä ei ole metafiktiota, enkä ole sen kirjoittaja” (DR 347, viite 5).⁴ Robinson on liittänyt mukaan myös anakronistiset tekstiviitteet niin Brexitiin (DR 97, viite 8), valokuvausfilmiin (DR 211) kuin

hippiliikkeen fraasiin ”Make Love, not War” (DR 304). Viittaus Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin (1987, 9) termiin ”la ligne de fluite”, eli ”line of flight” (DR 246, viite 19) puolestaan vihjaa, että Deleuze ja Guattari olisivat saaneet käsiinsä käsikirjoituksen ranskankielisen version, josta ajatus olisi heille periytynyt, vaikkei ”toimittaja”-Robinsonilla tällaisesta versiosta tietoa olekaan. Lopuksi Robinson sijoittaa Kilven kansainväliselle, erityisesti englanninkieliselle kirjallisuuskartalle muun muassa John Bunyanin, Edgar Allan Poen ja William Shakespearen kanssa.

Kilven työ jäi kesken kohdassa, jossa Gulliver päivittelee lontoolaisten kiirettä: ”Kenellä täällä yleensä olisi ollut aikaa ja tilaa ottaa huomioon muuta kuin sitä, kuinka kukin parhaiten puikkelehti toistensa lomitse ja pääsi eteenpäin? Kaikilla oli kiire ja ilmeisesti joku päämääränsä” (VK 307).⁵ Kilven satiirinen lohkaisu on edelleen häkellyttävän ajankohtainen. Robinson puolestaan päättää ”täydennysosansa” Gulliverin kotiinpaluuseen: ”Kuolematonta Shakespearea lainatakseni, loppu hyvin, kaikki hyvin” (DR 364).⁶ Eri asia sitten on, onko tässä kyse lopusta vai alusta, sillä Robinson vasta aloitti matkansa Kilven maailmihin *Gulliverista*. Saatuaan Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* käännöksensä (Kivi 2017) valmiiksi, Robinson (2020, 72) löysi

Kilven *Alastalon*, joka on vielä vaikeampi, vielä pitempi, mahdollisesti jopa vielä nerokkaampi kuin Kiven *Veljekset* – ja nyt kerron kaikille, että jonain päivänä, ehkä vasta eläkepäivilläni, englanninnan *Alastalon salissa*, joka on suomesta englannintamisen Everest-vuori.

Jos *Gulliver*-käännöstä pitää Kilpi-kääntämisen kisällinnäytteenä, lupaa se hyvää myös Robinsonin ennakoimalle Everestin-valloitukselle, tosin lisähappi voi olla aika ajoin tarpeen tuon kasitonnisen, *Alastalon salin*, valloituksen parissa.

Joel Kuortti

Viitteet

1 ”Toimittaja”-Robinson toteaa, ettei Kilven *tarkoitus* ollut jäljitellä Swiftiä, koska Kilven tekstissä ei ole lainkaan ajalle tyypillisiä ”ortografisia *merkkejä*” (”orthographic markers”; DR 53, viite 2).

2 Vorticist-ryhmä oli lyhytikäinen lontoolainen taiteilijoiden ryhmä, joka kritisoi vallitsevaa taidekäsitystä. Siihen kuuluivat muun muassa, ja ennen kaikkea, Ezra

Pound ja Wyndham Lewis: ”The two prime suspects” (DR 16).

3 Ks. viite 1; Robinson viittaa William K. Wimsattin ja Monroe C. Beardsleyn (1946) klassiseen artikkeliin ”The Intentional Fallacy”.

4 ”This is not metafiction, and I am not the author of it”.

5 ”Who here had Time & Space to take

into Consideration Aught else, but how best
elbow thro'tothers & get ahead? Ev'ry-one
was in a Hurrie, apparently with some
Destination" (DR 282–83).

6 "All, to quote the immortal Shakespeare,

is well, that ends well". Shakespearen näy-
telmässä *All's Well That Ends Well* päähenkilö
Helena lausuu nämä sanat (4. näytös, 4.
kohtaus).

Kirjallisuus

Barrett, David 1996. Plain Sailing. *Books from Finland* 1, 20–22.

Bracho, Coral 2000. Liukasreunainen vesi (Agua de bordes lubricos, 1981). Käänt. Tarja Roinila.
Teoksessa *Aavistuksia rituaalipuvussa: Runoutta Latinalaisesta Amerikasta*. Toim. Jukka Koskelai-
nen & Tarja Roinila. Helsinki: WSOY, 316–17. Uud.p. *Parnasso* 6–7 (2020), 54–55.

— 2020 (1981). Liukasreunainen vesi (Agua de bordes lubricos). Käänt. Tarja Roinila. *Parnasso* 6–7,
43–45.

Deleuze, Gilles & Félix Guattari 1987 (1980). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia* (Mille
Plateaux). Trans. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Diktonius, Elmer 1995. *Kirjeitä ja katkelmia*. Toim. Jörn Donner & Marit Lindqvist. Helsinki: Otava,
182–97.

Kilpi, Volter 1917. *Kansallista itsetutkistelua: Suomalaisia kulttuuri-ääriiviivoja*. Porvoo: WSOY.

— 1917. *Nationell självprövning: Konturer av finskt kulturliv* (Kansallista itsetutkistelua: Suomalaisia
kulttuuri-ääriiviivoja). Övers. Henning Söderhjelm. Borgå: Holger Schildt.

— 1933. *Alastalon salissa*, I–II. Helsinki: Otava.

— 1944. *Gulliverin matka Fantomimian mantereelle* [=VK]. Toim. Vilho Suomi. Helsinki: Otava.

— 1997 (1933). *I salen på Alastalo: En skärgårdsskildring, 1–2* (*Alastalon salissa*). Övers. Thomas War-
burton. Stockholm: Atlantis.

— 2020 (1944). *Gulliver's Voyage to Phantomimia* (*Gulliverin matka Fantomimian mantereelle*) [=DR].
Transcreated by Douglas Robinson. Bucharest: Zeta Books. [https://www.zetabooks.com/kilpi-
volter-gulliver-s-voyage-to-phantomimia-a-transcreation-by-douglas-robinson.html](https://www.zetabooks.com/kilpi-volter-gulliver-s-voyage-to-phantomimia-a-transcreation-by-douglas-robinson.html).

Kivi, Aleksis 2017 (1870). *The Brothers Seven: A Tale* (*Seitsemän veljestä*). Trans. Douglas Robinson.
Bucharest: Zeta Books.

Nummelin, Juri 2020. Lukijalle. Teoksessa Volter Kilpi, *Antinous ja muita romaaneja*. Toim. Juri
Nummelin. Turku: Helmivyö, 5–9.

Robinson, Douglas 2020. Volter Kilpeä englanniksi. *Avain* 17(2), 58–75. [https://doi.org/10.30665/
av.91216](https://doi.org/10.30665/av.91216).

Roinila, Tarja 2020. Kirjoita niin kuin siinä on. *Parnasso* 6–7, 36–51.

Suomi, Vilho 1944. Volter Kilven jälkeenjäänyt teos. Teoksessa Volter Kilpi, *Gulliverin matka Fantomi-
mian mantereelle*. Toim. Vilho Suomi. Helsinki: Otava, 5–20.

Swift, Jonathan 2010 (1726). *Gulliverin retket* (*Gulliver's Travels into Several Remote Nations of the World*).
Suom. J. A. Hollo. Helsinki: Tammi.

— 1965 (1726). *Gulliver's Travels into Several Remote Nations of the World*. The Heritage of Literature
Series, B17 (with notes). Ed. Christopher Lloyd. London: J. M. Dent.

Wimsatt Jr., William K. & Monroe C. Beardsley 1946. The Intentional Fallacy. *The Sewanee Review*
54(3), 468–88. <https://www.jstor.org/stable/27537676>.